

3d.88

Philos. C. 104

DISPUTATIO ACADEMICA
De
HOMILETICIS
VIRTUTIBUS

Quam

Jehova clementer annuente
Consensu

Amplissimi Senatus Philosophici in Celeberrimâ Salanâ
SUB PRÆSIDIO

Viri Præcellentis nec non Præclarissimi

DN. M. JOHANNIS CHRISTO-
PHORI Hundeshagen/ Amplissimæ Facul-
tatis Philosophicæ Adjuncti meritissimi

DN. PATRONI AC PRÆCEPTORIS OMNI
HONORE ÆTERNVM PROSEQVENDI

Publicæ disquisitioni subjicit

MARTINUS REHEFELDIUS,
Fürstenwald. Marchic.

Ad d. 3. Aprilis

In Acroaterio Philosophicō
JENÆ

Typis GEORGII SENGENVVALDI.
ANNO M. DC. LXIIX.

DISPUTATIO ACADEMICA
SOCIETATIS ETICIA
VIRTUTIBUS

Leopolda chemineo summae
Concordia

DN. M. JOHANNIS CHRISOT.
PHORIQ; AMPLISSIMA EDITIONE
DU. R. K. V. AC. PREZIOSA
HONORABILITERUM PROGENITORUM

MARTINUS REHEDENS

IN ACTOS CERIO PHILOLÓGICO
ANNO. M. DC. LXII.

Lypis Georgii Senenensis

DISPUTATIO
DE
HOMILETICIS VIRTUTIBUS.
ANTEPAGMENTVM.

NEcum Diogene extra mundi confortium vivere & instar muris in dolio latitare, vel cum Ganymede ad Jovis cœnam rapi, aut cum Ænea ad Elysios campos deduci cogamur, sed ut cum hominibus decorè conversari & cum iis sociari possimus, opus habemus virtutibus ὄμιληπναῖς, sine quibus nemo honestam, nemo jucundam, nemo felicem vel humanam vivet vitam, sine quibus mores nostri sunt inconcini, non politi; sine quibus studia nostra sunt ludibria, dicta nostra sunt mendacia. Hæ enim sunt; ex quibus animus honestus in homine colligi, bonus à malo, verax à mendace, honestus ab in. honesto secerni potest. Harum ergò virtutum amore ducti paucas pagellas iis consecraturi sumus. DEUS individuè unus, individuus nobis parastata esto! Nunc sine ambage prodeat.

§. I. In omni conversatione familiari ad duo potissimum respiciendum est, nempè vel ad jucunditatem & oblationem, vel ad veritatem & candorem; & cum

A jucun-

jucunditas rursum spectetur vel in conversatione seria,
vel in conversatione jocosa; hinc in universū tres emer-
gunt virtutes conversationis moderatrices; veritas nem-
pe seu veracitas, quæ verum, comitas, quæ jucundum in
seria, & Urbanitas, quæ jucundum in jocosa conversa-
tione respicit.

§. II. *Comitas* apud Græcos propriō caret nomine,
propter affinitatem autem & cognitionem ab Aristot. 2. E-
thic. c. 7, metonymicè appellatur φιλοσ. quia amicitiam ad-
quirit & conciliat animos hominū. *Difficile enim est*, inquit
Cicero 2. Offic. *Quantopere animos hominum comitas affa-
bilitas g̃ sermonis conciliet*. Ab amicitia verò differt multis
modis: (1.) hæc cum affectu & amore semper conjuncta:
Comitas non item: Affabilis enim delestat & offendit, nō
quia amat aut odit, sed quia n̄ig̃t i. e. eō præditus inge-
nio, ut in congressionibus omnia dicta & facta vel suavi-
tate quadam condiat, vel acerbitate justā quasi pipere
quōdam & sale mordicante perspergit. (2.) Affabilis ergà
omnes tam notos quam ignotos, tam familiares, quam
exterros, & què facilem se præbet & officiosū; sed ita tamē
ut apud singulos oportet. Amicitia verò paucorum est.
(3.) **Comitas** est habitus; Amicitia autem est affectus.

§. III. Alias Græcis appellatur επίχαρτος, εὐεργη-
στος φιλοτερησυνή. Latinis autem Humanitas, (quâ de
voce Gellius, lib. 13, c. 15.) Quia maximè hominem decet,
se humaniter comiter & officiosè ergà alios gerere, ut Ti-
tus Imperator, nihil cuiquam petenti denegabat, roga-
tus ab amico, an tanti esset imperium, ut omnia præstare
posset? Neminem inquit, oportet à conspectu Principis
tristem abire. *Suet. Familiaritas*; quia familiares & Ami-
cosefficit, conservat, decet, exornat, ut Epaminondas, de
foro non discedendum dicebat, nisi quis quempiam sibi
fecis-

fecisset amicum. *Affabilitas*; quia comitas potissimum in sermone relucet, dum in congressibus nos loquendo, respondendo & audiendo faciles & jucundos præbeamus atque justam sermonis suavitatem convenienti modō, loco & tempore impertimur, ut Pythagoras cùm pueris oratione puerili, cum mulieribus muliebri, cum Principibus item congrua ipsis & fortunæ apta loquebatur. Est enim summa inscitia in personarum varietate τὸ τὰ λόγια μονότερον, idem orationis genus tenere. *Cælius lib. II Antiq. lect. cap. 7.* Popularitas, vel quia omni populo exhibenda, vel quia populares maximè volunt & observant, populares decet, populares reddit, ut Antigonus, cùm sentiret filium erga subditos insolentius se gerere, an nescis, inquit, ô fili, regnum nostrum nihil aliud esse, quam splendidam servitutem. *Ælian. lib. 2. variar. hist.*

§. IV. Comitatem describimus, quod sit virtus moralis, quâ in conversatione aliquis & quæ oportet, & sicut oportet, vel admittit vel improbat. *4. Ethic. 12.* Comitatem esse virtutem, probat ipse Philosophus ab extremis, cùm enim in conversatione seriâ, societate & convivitu jucundô possimus nos malè & benè gerere, necessariò danda est aliqua virtus, quæ docet, quomodo nosmet semper benè gerere debeamus. Hinc argumentamur:

Ubi datur excessus & defectus, duo extrema virtupetabilia, quorum alterum in excessu, alterum in defectu peccat, ibi dabitur aliquis habitus medius, laude dignus, à quo utrumq; vitium justa mediocritate corrigitur.

Atqui in seriâ conversatione dantur duo extrema (adulatione nempe & morositas) E. etiam ibi datur virtus, per quam utrumq; vitium ad justam mediocritatem redigitur.

A 2

§. V.

§. V. Objectum Comitatis sunt actiones & sermones in omnibus vitæ commerciis oblectantes, 2. Ethic. c. 7. ubi duo simul innuuntur, unum est objectum *materiale*, quod sunt actiones sermonesque, in his enim convenit virtus hæc non tantum cum veracitate & urbanitate, sed etiam cum aliis quibusdā virtutibus. Alterum est *formale*, desumptum ab oblectatione in seriis vitæ commerciis, per hoc ipsum enim comitas à reliquis virtutibus distinguatur. Hinc factum est, ut quidam dolores & oblectationes hujus virtutis objectum internum statuerint; Verum utrum satis commodè, meritò dubitatur. Obiectatio enim demum ex sermone & actione cùm oritur, adeoq; sic potius finis & effecti, quam obiecti rationem habere potest. Quod si ergò aliquod objectum internum hīc est statuendum, erit illud aut appetitus ἐμπλήματος seu socialis, ut vult Thom. Sagitt. in II. Disp. Ethic §. 4. Vel gaudium & desiderium cum aliis conversandi.

§. VI. Officium Viri Comis seu humani est, (1.) observare & attendere suavitatem, quò nempe cum hominibus jucundè & suaviter versetur, quod ut fiat, in sermone observet, ut oratio sit concinna, tempestiva circumspecta & venusta; In corporis mundicie attendat, ut corpus semper sit mundum, decenti vestitu comitum & ornatum. In partib; corporis rectè & venustè gerendis videat, ut membra singula de mente rectè composita testari possint, ne quid indecori habeant, ne levitatem ostendant, ne arrogantiam animi signent, ne frons sit caperata, manus gesticulantes, tibiæ vacillantes, ne caput scabatur, aures fodiantur, labia mordeantur, ne & illa membra, in quib; gratia & humanitas fulgere debet, velentur, avertantur, abscondantur. (2.) Comis viri est Honestatem respicere. Quæ sicuti ubique locum habet, ita nec hīc negligenda est.

est. Unde comitas requirit, ut interdum alium corrigan-
mus, vituperemus. Non enim omnis inquit Augustinus,
est amicus, qui parcit, neq; omnis, qui verberat, inimicus,
Meliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.
Melius est cum severitate diligere, quam cum lenitate de-
cipere. (3) Personæ Qualitatem adspicere virum Comem
oportet. Non peraque omnibus se affabilem praebat. Su-
perioribus, qui honore aliquo publico & dignitate sunt
prædicti, præstat & offert obsequium; Inferioribus, offici-
um, benevolentiam, & humanitatis studium; Aequalibus,
consensum. Ita aliter erga notos, aliter erga ignoratos se-
gerat. Quo in genere laudem reportavit apud antiquos
Aristippus, qui fuit homo omnium horarum, qui cujusq;
moribus obtemperare se poterat, (4.) discernat inter fu-
turum & praesens; Hinc si quid indecens aut minus hone-
stum occurrit, amicè alios admonet & reprehendit, nec
metuit offenditionem, quippe qui non tantum praesentem,
sed etiam futuram spectat voluptatem.

§. VII. Extrema hujus virtutis sunt: In excessu αρέ-
σκεια, nimium placendi studium, blanditia seu assentatio;
in defectu δυσκολia seu morositas. Illius sedatores dicun-
tur ἀρεσκοι, κόλακες; it. ανιόβαι, γλωσσογέρες, Assentatores,
Adulatores, Palpatores, Gnathones, Parasiti, qui omnia
in gratiam alterius laudant, nullaque in re adversantur,
seipso magnificiunt, incautiores blanditiis suis delici-
unt & demulcent, qui hodiè quid ajunt probantque, cras
negant idemq; improbantr bonos, quos ferre nō possunt,
calumniis opprimunt, qui quomodo à veris amicis dif-
ferant, vide apud B. Heiderum in System. Philos. Moral. part.

2 p m. 715. Hujus vitii verò sedatores vocantur δυσκολοι,
μιουνθεωνοι, ουγγεράνοντες, δίσεριδες, Φιλόνεκοι, morosi, ri-
xosi, inhumani, importuni, qui in omnibus contrari

A 3

sunt

sunt; neque ullam sibi rationem habendam putant, quò minus aliis molesti sint. Talis fuit Laurentius Valla maledicus in omnes; hinc defuncto ipsi hoc scriptum fuit distichon:

*Tandem Valla silet, solitus qui parcere nulli,
Si quaris quod agat, nunc quoque rodit humum.
Juppiter hunc certò dignatus honore fuisse
Censorem lingue sed timet ille suæ.*

§. IIX. Sicut jam Comitas jucundum in seria, ita Urbanitas jucundum in jocosâ conversatione respicit, & quia in jucunditate conveniunt, prius acturi sumus de Urbanitate, quàm de Veracitate. Et quidem Stagirita *l. 4. Ethic. c. 8.* duabus probat rationibus dari quandam virtutem, quæ in ludis & jocis versatur: (1.) in omni vita locum habet Virtus; sed quies, in quâ joci & ludi, est vita quieta. E. in ipsa debet esse virtus, quæ jocos eâ, quâ oportet, ratione & dicit, & audit. (2.) In jocis est defectus & excessus. E. etiam & medium, quod est virtus.

§. IX. *Urbanitatem* Aristoteles græco vocabulo appellat *εὐτεργηπλίαν*, quæ vox propriè notat morum flexibilitatem, & inde Urbani *εὐτεργάται* quasi *εὐτεργοι* dicuntur, quod pro rei, temporis & personarum conditione in vita ludicrâ mutabiles & quasi versatiles sint. Sunt enim joci qs. mutationes morum & animorum. Et ut ex motu corporis ejusdem cognoscuntur sanitas, vigor & robur; sic ex jocis interdum mores animi cognoscuntur. Vox verò *εὐτεργαπλίας* apud Paulum *Eph. s. v. 4.* notat hæc vox, non virtutem, sed vitium, nempe scurrilitatem: verba Pauli sunt: *Non numeretur inter vos εἰχθύτης καὶ μωρόζα ἐν εὐτεργηπλίᾳ, τὸ δὲ αὐτήν οὐτα.* Idque factum est propter abusum, cum enim Pauli tempore scurriles etiam Urbani videri vellent, hinc usu venit, ut ipsius etiam virtutis nomen vi-
tii si-

tii significationem acceperit. Aristoteles autem in bona acceptione usus fuit istâ voce.

§. X. Est autem Urbanitas *virtus moralis*, quâ honestos jocos & proferre & audire rectè possumus. Differentia hujus virtutis depromitur ab objecto & proprio officio Urbani, qui Aristoteli *εὐπελῶς παίζειν* quoque dicitur.

§. XI. Objectum ejus sunt jocosa homine probo atque ingenuo digna, sive verbis, sive gestibus & actibus, proferantur: verbis, ut sales & facetiae; gestibus & actibus, ut in ludis, Comœdiis.

§. XII. Officium Urbani in definitione insinuat̄ur duplex. (1.) jocos rectè proferre: (2.) jocos ab aliis prolatos rectè perferre. Notetur autem in utraque particula *Rectè*, hoc ipso enim innuitur hujus virtutis forma & mediocritas, quæ iterum consistit in circumstantiarum omnium & ipsius objecti observatione. Urbanus ergò observet (1.) jocorum qualitatem, ut proferat jocos honestos, decoros, graves & liberales, abstineat autem ab obscenis, contumeliosis, turpibus, levibus, futilebus & scurrilibus. (2.) observet etiam jocorum quantitatem, ne proferat nimium frequentes, qui enim semper aliis risum movere studet, scurræ potius quādūm Urbani nomen meretur. (3.) Observet modum ne joci sint coacti aut inconcinnō sermonis genere prolati, sed quasi sponte fluant, ornatoque dicendi genere circumvestiti. (4.) observet circumstantiam loci & temporis, cùm nec semper nec ubique ludicræ tractare conveniat. Intempestivus enim erit & impetus, qui tempore luctus, calamitatis, belli, pestis, famis & aliorum malorum facetiis indulgere velit. Itaque non jocandum in Templō, curiâ, senatu, scholis aut aliis in locis, in quibus res seriæ sunt agendæ: Sed in conviviis, nuptiis, festivitatibus & aliis in congressionibus, qui animire-

mi reficiendi causa sunt instituti.' (5.) Attendant etiam personarum respectum, & videat, quid nos ipsos aliquis decat. Et alius jocus convenit Seni, Principi, docto, amico, æuali, aliis juveni, plebejo, indocto, indocto, Aliter jocandum cum *Superioribus*, cum quibus cautè agamus, quia cum ipsis jocari non satis tutum est. Aliter cum *Inferioribus*, cum quibus parcè. Hinc Parentes cum liberis adultis, Domini cum servis, Magistratus cum subditis, Præceptores cum discipulis jocari nimium non debent, ne autoritatis suæ, quod plerumque fit, jacturam faciant. Tandem (6.) probe attendat finem, ut proferat iocos in honestam & fructuosam humanæ vitæ recreationem vel oblationem, non in vindictam, non in libidinem & aliam voluptatem illicitam. Exempla jocantium ubivis sunt obvia. Sic Scipio Nasica cum ad Poëtam Ennium venisset, ei que ab ostio querenti Ennium, ancilla dixisset, *domi non esse*. Nasica sensit, illam Domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebus, cùm ad Nasicam venisset Ennius, & cum à janua quereret, exclamavit Nasica, *se domi non esse*. Tunc Ennius: *Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam?* Hic Nasica: *Homo es impudens, ego, cum te quererem ancillæ tuae credidi, te domi non esse, tu mihi non credis ipse.* Cic. lib. 2. Orat.

§. XIII. Extrema Urbanitatis sunt; in Excessu scurritas βωμολοχία; in defectu Rusticitas ἀγρεικία. Scurrae Græcis appellantur βωμολόχοι & Φορτικόν βωμολόχοι à βωμὸς ara & λόχῳ insidiæ. Aves enim olim ad devorandas hostias, insidiantes βωμολόχοι dicebantur, ita homines infimæ & levissimæ sortis, sordida atque scurrilia tractando insidiantes bonis, ut inde vitam sustentare queant, tale nomen sortiti sunt; Φορτικοί verò dicuntur, quia plerumque media sunt è plebeculâ & jocis importunis non parum

rum molestiæ creant optimis quibusque. Aristoteles & Ethic. c. 8. tria Scurræ tribuit. (1.) quod à radiculis vincantur & superentur propterea, quod ita ejusmodi turpibus jocis & sermonibus dediti sunt, ut non possint sibi tempe- rare, quin se ipsos vel alios deridendos proponant. (2.) Nec sibi nec aliis parcunt, modò risum movere possint. Scurræ enim, inquit Cicero, proprium est, in omnibus risum querere, qui tenuissimus ingenii fastus. (3.) Scurræ ea dicit, quæ homo liber nunquam dixerit, & interdum ne quidem audierit. Vide inter alia Commentar. Magiri in lib. 4. Ethic. Aristot. c. 8. Exempla Scurrarum sunt ubivis obvia.

§. XIV. Rusticitas seu *ἀγρια* peccat in defectu, quando nec delectare nec delectari possumus, sed omnes jocos, omnem honestam oblationem aut conversationem simpliciter aversamur. Tales qui sunt, ad omnem conversationem ineptissimi sunt & Græcè *ἄγριοι*, σκληροί, ψυχεροί, σφυροί appellantur; Latine inurbani, insulsi, tetrici, morosi, queruli. Hic addendum, quod sæpè contingat, ut quis in dicendis jocis scurra sit, sed agrestis in audiendo; vel, ut quis agrestis sit in dicendis jocis, sed scurra in audiendis; vel, ut scurra sit in jocando conatus, sed agrestis in successu. Ad summam. Scurrilitas & Rusticitas sæpiissimè conveniunt & sede morantur in una. Et hæc de urbanitate ejusque oppositis dixisse sufficient.

§. XV. Sequitur tertia virtus Homiletica, quæ vulgariter appellatur veritas, est autem hæc vox ambigua & sumitur interdum Theoreticè pro conformitate conceptus mentis cum re; interdum verò practicè pro virtute morali, cui opponitur mendacium, quæ græcè *ἀνόνυμος* est, latine verò vocatur *Integritas, candor, sinceritas &c.*

§. XVI. Est autem veritas virtus moralis, quā in
omni conversatione sensa mentis, verbis, gestibus & a-
ctionibus exprimimus. Veracitatem esse virtutem mora-
lem ostendi potest tali argumentū: Q. habitus acquisitus
& intermedius inter duo extrema, excessum & defectum nem-
pe, in certa quadam actione morali instituenda, ita voluntas
tempficit, disponit & dirigit, ut nec peccet in ejus actionis
excessu, nec defectu, iste habitus est moralis. At qui habitus cir-
ca sermones, verba, nutus, gestus & alias signa externa ad ex-
primenda animi sensa adhibenda est talis. Et talis habitus est
virtus moralis. Major liquida est ex natura virtutis; Mi-
nor inde probatur, quia quis in veritate edenda vel plus
vel minus quam decet ac justum est, potest proferre, atq;
sic sermone, nutu, gestu simili ve actu ita sese gerere, vel
quasi majora possideat, quam possidet, vel bona habeat,
quaꝝ prorsus nō habet, & sic in excessu peccare, veritatem
superando. Cōtra vicissim actiones suas ita instituere, ac si
minora possideat, quam possidet, vel planè nō habeat quaꝝ
habet, atq; sic peccare per defec̄tum, veritatem minuen-
do. Hic certè opus erit mediò habitu, qui ita hominem
disponat, ut nihil aliud, quam quod in re ipsa est, & secum
sentiat, sermone, nutu alioq; actu extero significet. Plu-
ra quidem hīc objici possunt, quaꝝ tamē ad consilium po-
tius, quam ad hujus chartæ angustiam remitti malumus.

§. XVII. Objectum hujus virtutis sunt verba, ge-
stus & denique actiones; hæc omnia enim sunt signa illa,
quibus animi nostri sensa exprimere solemus. Quod no-
tandum contra Paréum, qui *in Comment. super caput 21.
Gen.* negat, mendacium consistere in factis & actionibus,
& consequenter etiam negat veracitatem versari circa
actiones, cum virtus & oppositum vitium versetur circa
idem objectum. Quæ sententia Paréi oppidò falsa est,

cum

cum enim externi gestus & actiones quoque possint esse
externa signa, quibus animi cogitationes exprimere pos-
sumus, quid obstat, planè nihil videmus, quare non à quæ
in his ac in illis veritas & ejus oppositum vitium consiste-
re possit. Rectè ergò veracitatis objectum non tantum
ad sermones, sed etiam ad externos gestus & externas
actiones extenditur.

§. XIX. Veracis porrò officium in hoc consistit,
ut (1.) planè dicat ea, quæ rei insunt, nec majora nec mi-
nora proferat, nec metuat illud: *Veritas odium parit* (2.)
in rebus dubiis & incertis nihil præcipitanter vel affir-
met vel neger, sed quantum ipsi constat vel videtur, pro-
ferat. (3.) Ut sua non multum commendet, sed potius ex-
tenuet, hoc enim vult Aristoteles, cum dicit, veracem
potius declinare ad minus, quam ad majus *I. 4. Ethic. c. 7.*
ubi sciendum ex *Thoma q. 109. art. 4.* quod declinare ad
minus, possit contingere bifariam; uno modo *affirmans*
dō, nempe si quis non manifestat totum bonum, quod in
ipso est v. g. scientiam, probitatem, vel id genus alia, &
hoc fieri potest sine præjudicio veracitatis, quia in majori
etiam inest minus, & ita declinat verax magis ad minus,
quam ad majus. Altero modo potest quis declinare ad mi-
nus *negandō* scilicet, quando negat sibi inesse, quod reve-
rà inest, & hoc salvâ veritate fieri nequit. (4.) Quæ tace-
re vel conscientiæ vel aliæ honestatis legibus tenetur, te-
merè non propalet. Et (5.) tandem non honoris, non lu-
cri vel commodi causâ, sed quia ex habitu talis est, ve-
rum dicat.

§. XIX. Quæstiones nonnullæ hîc decidendæ ve-
niunt: Et quæritur primò: *An aliquis in testimonium à ju-
dice vocatus, de omnibus, quæ scit, vidit, audivit, testari te-
neatur?* Resp. Affirm. Nam etiamsi quis alteri ex mentic
B 2 inter-

interrogantis non semper veritatem effutireteneatur, tam
en in judicio vero & legitimo, ubi aliàs quis veritatem
confiteri obstrictus est, omnino verum dicere & confiteri
tenemur. Quod autem aliàs veritas interdum celari & ho-
nestè reticeri possit, nec semper temerè effutiri debeat, te-
statur B. Hornejus in *Philos. Civ. l. 3. c. X. §. 5.* hisce verbis:
in Ecclesiastico, ajens, dicitur; *Non omni homini cor tuum*
manifestes. c. 9. 23. Tum autem id facere licet, quum quis
nontenetur alteri ex mente ipsius respondere: ita enim
primò dicere licet, quod verum est sensu uno, licet ille
fortè de altero quærat & responsum accepturus sit: Ita
Abraham *Gen. 12. 10.* de Sara Pharaoni & *Gen. 20. 2.* Abi-
melech respondit, eam sororem suam esse. Idem facit
Isaacus *Gen. 26. 7.* Et tamen ex utraque quærebatur, utrum
uxores essent: dixit uterque verum. Et Sara enim soror
erat Abraham ex Patre, licet non ex matre, ut ipse postea
dicit *Gen. 20. v. 12.* & Rebecca soror, id est, proxima agna-
ta Isaaci, nam & hæ sorores Hebræo idiomate appellan-
tur. At neuter ad propositum respondit, licet ita respon-
disse percunctantibus visi sint. Deinde cum ad unam in-
terrogationem multiplex sit responsio, responderi potest
unum & reticeri alterum. Sicut Samuel *I. Reg. 15. 6.* Cum
Bethlehemum veniens interrogatus quare venisset, re-
spondit, ad sacrificandum Deo, etsi præcipuè ad unguen-
dum Davidem venerat: *Hac B. Hornejus.*

§. XX. Hanc iterum excipit alia: *utrum interdum*
& in certo casu liceat veritatem reticere vel dissimulare.
- Resp. Si veritatis confessio à nobis circa fidem exigatur
publicè & à persona publica, Magistratu nempe, certum
est, neminem salva conscientiâ posse hic veritatem reti-
cere aut Religionem suam dissimulare. Quod si verò à
priva-

privatis eadem à nobis exigatur, perpendendus est quærentis finis, quod si enim fecerit id studio discendi, charitas Christiana suadet, ut errantes in viam reducamus & veritatem religionis ipsis explicemus. Sin autem fecerit illud homo privatus cavillandi saltim animo, non tene-
mur ipsi respondere, & sic nos periculo, religionem autem ludibrio exponere. Hinc etiam dictum illud Petri
1. Epist. 3. v. 15. ut & alia nonnulla Confessionem Religionis præcipientia non de privata, sed de publica veritatis Confessione exponunt commentatores Theol. non ignobiles. Quod si autem porrò de veritate civili & politica sermo sit, videndum, utrum confessio illius à nobis exigatur, nec ne, & à quonam exigatur. Quod si non exigatur à nobis, potest ea salvâ conscientiâ reticeri, nisi aliud exigit gloria Dei, patriæ & proximi salus; si autem à nobis exigitur, respicienda est persona, quæ exigit, utrum ei obstricti simus ad profitendum, nec ne. Si prius apertè & rotundè dicenda est veritas; si posterius & obstricti non sumus personæ, quæ à nobis quærerit rei veritatem, non tenemur.

§. XXI. Sequitur jam vitium Veritati oppositum, quod in genere dicitur Mendacium. Nonnullis perperam definitur per *disconvenientiam oris & cordis*. Quia definitio hæc non exæquat suum definitum. Sicut enim veritas non tantum versatur circa verba & sermones, sed etiam circa gestus & externas actiones; ita quoque mendacium non tantum in verbis, sed etiam in factis consistit. Melius ergo Lombardus l. 3. sent. dist. 38. definivit, quod sit *falsa vocis significatio cum intentione fallendi*.

§. XXII. Mendacium dicitur (...) *falsa vocis significatio*; ad omne igitur mendacium requiritur, ut quis proferat falsum. Idque fieri potest, tribus potissimum

modis; I. materialiter tantum quomodo falsum profert
is, qui putat id, quod profert, esse verum, cum enim h. I.
falsitas insit rei præter intentionem dicentis, non nisi ma-
terialiter falsum dici putatur. Et ille non mentitur. Nam
distinguendum est inter *mentiri* & *falsum dicere*. Qui men-
daciū recitat & putat se verum dicere, profert ea, quæ
cum re non conveniunt; falsum igitur dicit quidem, sed
non mentitur, quia is demum mentitur, qui non fatetur
id, quod corde sentit & habet intentionem fallendi. Is
verò qui ex ignorantia recitat mendacium, talem inten-
tionem non habet; ideo de eo dici nequit, quod men-
tiatur. II. Falsum potest quis proferre formaliter tantum
ut si quis proferat id cum animo & intentione falsum pro-
ferendi III. Falsum profert quis materialiter & formalis-
ter simul. Quando non tantum dicit id, quod in se falsum
est, sed etiam cum intentione fallendi. Jam ad rationem
mendacii sufficit, ut quis proferat falsum formaliter, sive
illud materialiter etiam falsum sit, sive non. Ratio in
promtu est, quia moralitas alicujus actus, potissimum
æstimatur ex animo & intentione agentis, cum igitur is,
qui verum dicit, putans id esse falsum, idque eo animo
proferat, ut sub ratione falsi alios decipiat, ille habet
omnino animum alios decipiendi, ut illud verum sit,
formaliter tamen dicit falsum & mentitur: contrà autem
ad rationem mendacii non sufficit, si quis materialiter
saltim dicat falsum, hoc est, proferat id, quod falsum in
se est, putans tamen id esse verum, quia hoc loco abest
omnis intentio falsum proferendi. Ex quibus omnibus
liquet, quod quis verum dicendo mentiri possit, & fal-
sum dicendo non mentiri, prout scilicet cujusque sese
habet animus.

§. XXIII. Dicitur (2.) quod mendacium sit falsa
signi-

significatio vocis, ubi per vocem h. i. intelliginius omnē id, per quod alteri sensa mentis manifestari queunt, ut pote vox viva, scriptura, natus, gestus, actio. Dicitur (3.) *cum intentione fallendi*, quod hīc omnīnō primarium est & mendacii rationem formalem constituit. Hinc qui falsum profert tantūm recitativē non verō assertivē, propriè non mentitur, quemadmodum etiam S. Scriptores plurimorum in sacro codice referunt mendacia, per hoc tamen non mentiuntur. Excluduntur ergo per hanc particulam ex classe mendaciorum (1.) *Fabulae Aesopicae*, quæ quamvis aliud dicant, aliud in recessu habeant, mendacia tamen ut pueriliter quidam nugantur, non sunt, quia non fallendi sed docendi animo sunt inventæ & excogitatæ. (2.) Excluduntur *locutiones Tropicae*, *Catachreses*, *Hyperbole*, quas mendacia non esse Bartholinus in sua *Rhetorica* ex hoc ipso inter alia etiam fundamento probat. Nec (3.) ad mendacii seriem referantur *locutiones ambiguæ*, quæ in examinibus docendi & profectus expiscandi causâ adhibentur. Hoc ipso tamen non approbamus locutiones ambiguas quasvis, quæ interdum malo fine adhibentur ad decipiendos alios aut ad veritatem celandam, de quibus, si urgebimur, in conflictu plura monebimus.

§. XXIV. Hic finimus nostram Disputationem de virtutibus Homileticis gratias agentes Deo immortales pro concessis viribus, qui porrò nobis nostrisque studiis sui Spiritūs sancti gratiā adesse velit,
suplices rogamus.

Eximio

Eximio atque Politissimo
DN. MARTINO REHEFELDIO,

*Philosoph. Cultori industrio,
Cum publicam Cathedram adscenderet*

Virtus quid conversatrix siet, optime Amice,
His chartis monstras. Præmia Apollo dabit.
Benevolentie attest. causâ f.

M. Johannes Christophorus Hundeshagen/
Facult. Philos. Adjunctus.

Non amat in latebris mens ingeniosa manere,
Publica sed studii dat documenta sui:
Quod quoque dum stimulat Te, PRAESTANTISSIME RHEFELD,
Virtutum in Cathedra dogmata pulchra promis,
Dogmata, queis Tua quanta siet solertia, prodis:
Hinc Tibi laus surget, surget honorque Tibi.
Adjungo votum: Numen Tua cœpta secundet,
Patria moveat Te studia atque Tua.

Francisc. Julius Peters Soltquellensis Med. Cultor.

Dum Sophies Cathedram concendis Fautor amande,
En Tibi primitias gratulor ex animo.
Magnus consilio porro Tua cœpta secundet,
Porrigat ex altis, quæ petis ipse Tibi.

Georgius Schüller/ Römhild. Franc.

Pergratos Doctis Te sustinuisse labores
Monstras, dum Cathedram Sophies cum laude salutas;
Hinc Tibi docta Themis gratatur, grator & ipse
Et precor, ut Numen faveat, quæ suscipis, ausis.

E. T. Volsvvets. Clausth.

Ingenii clari est hæc semper propria virtus,
Non ut vitam ægrâ conditione trahat.
Ingenii potius cunctos intendere nervos
Instat, quo toto clarus in orbe fiat.

Hoc

Hoc RHEFELDE facis dum haut segni pectore doetas,
E cathedra præstans discutis hasce theses.
Non labor ergo Tuis pulchrâ sine laude manebit.
Si cœptis Musis invigilare studies;
Ausibus ergò Tuis applaudo voce, precatur,
Ut parias Patriæ commoda mille Tue.

Johann. Michael Schreiber, Soliquell: March.
L. L. Studiosus.

Cui divinarum curæ est tractatio rerum,
Mentem sacris qui perpolis
REHFELDI, studiis næ claro conteris horas,
Et utili conamine.
Quas discipline morum præcepta docenti
Bonumq; summum consecras:
Pro tali studio merito dimittit onustum
Te virtus olim præmio.
Gratulor hinc ausis sincero pectore, honores
Tibi futuros gratulor.

Stephanus Berndisius L. L. Stud.

W^{er} Phœbus hat aus Gorgons Brunn geträncet/
Und edlen Wiz tieff in sein Herz gesencket/
Der thut gar rechte/ wann der gelahrten Welt
Ers untergiebt/ und durchzugrübeln! stelle.
Er werther Freund/ wil auch/ was Ihm geblieben
Von steten Fleis/ aniso weiter üben;
Drumb wünsch' ich Glück/ daß Er den Sieg davon
Mög tragen und zu lebt die Ehren-Kron.

Rütscher Erich Dithmars/ L.L. Siud.

Virtutes cathedræ dum sistis A M I C E colende,
Ac dotes genii tradis honore Tui,
Gratulor, ut cœptō stadiō decurrere pergas
Optans, sic merces magna laboris erit.

Johannes Georgius Eichlerus,
L. L. Cultor.

Gefähr

Efährlich ist es/ wenn ein Wild sich lässt ehen/
Dass es gefangen wird in Jägersgarn und Nezen;
Es kostet solches Wild sein Leben/Muth und Blut
Und kommt dem Jägers-mann und seinem Herrn zu gut:
Gar selten würdet sichs los aus solchen Garn und Stricken/
Wann sichs hat lassen wo von Ihm einmahl berücken;
Doch hai man eh' gehört/dass wieder aus dem Garn
Ein schnelles Rehe sei dem Jägers-mann entfahr'n/
Ihm/vielgeehrter Freund/fnüpft man auch iko Schlingen/
Ihn wie ein flüchtig's Wild in Netz und Garn zu bringen;
Doch ganz umbsonst/wenn man Ihn achtet abgeföhrt
So pfeilet Er davon gleich wie ein Reh im Feld.
Zu solcher leichten Flucht wünsch' ich Ihm Heil und Glücke!
Dass auf der Themis-Burgt Er Sicherheit erblicke/
Da wird Er leichtlich als ein treuer Musen-Sohn
Erlangen/ was Er sucht/den wohlverdienten Lohn.
Georgius Wilhelmus Wilcke L.L.Cultor.

I.

MARTINUS REH FELDIUS FÜRSTENVVAL-
DENS. MARCHICUS SACROSANCTÆ THEIOLOGIÆ
AC PHILOSOPHIÆ STUDIOSUS.

Kat' araxau. [H mutato in R.]

VIRTUTIS COMITES SUNTO LAUS, HONOS, LAURUS, HUI! PERGE ALA-
CRIS! SIS FIDELIS DAMON DONEC HAEC PARATA HUC FERES!

VIRTUTIS SUNTO COMITES LAUS, LAURUS, HONOSQUE:
Fortiter hinc scandis Doctorum pulpita clara,
Virtutisque Tuæ specimen laudabile ponis.
Hui! ALACRIS PERGE atque FIDELIS SIS Sophiei
DAMON, clara FERES HUC DONEC munera Phœbi
HAEC etenim PARATA tibi, si gnaviter instas!

II.

Ceu Virtus Virtuiis sic studiosus in altum
Tendit, ut exemplum nos docet ecce Tuum.
Gratulor hinc claris cœptis: ea Jhova secundet:
Tu vero pergas læta trophyæ feres!

Georg. Abraham Mietlēus, Cob. Franc.
S. S. Theol. ac Philos. Studiosus.

Datum der Entleihung bitte hier einstempeln!

10. Nov. 1999

SLUB DRESDEN

3 0363097

Philos. C. 76.

